

**DÜZENSİZ GÖÇ YÖNETİMİNDE GERİ GÖNDERME
MERKEZLERİNDE SUNULAN HİZMETLERİN
ELEŞTİREL BİR ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**A CRITICAL ANALYSIS OF THE SERVICES PROVIDED
IN REMOVAL CENTERS IN THE MANAGEMENT
OF IRREGULAR MIGRATION: THE CASE OF TURKIYE**

Dr. Ertuğrul YAZAR*

ÖZ

Yabancıların idari gözetim altına alındığı ve barınma, beslenme, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı geri gönderme merkezleri; düzensiz göç yönetiminde önemli bir işleve sahiptir. Çalışmada, düzensiz göç yönetiminde geri gönderme merkezlerine neden ihtiyaç duyulduğu ve bu merkezlerde yabancılara hangi hizmetlerin sunulduğu Türkiye örneği üzerinden ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda geri gönderme merkezlerinin işleyişi ve sunulan hizmetleri etkileyen hukuki düzenlemeler ve idari uygulamalar, yasalaşma ve kurumsallaşma çabaları; yabancıların yaş, farklı uyruk, cinsiyet gibi kırılganlık durumları; iç ve dış denetimler; geri gönderme merkezlerinin diğer kurumlarla ilişkileri; ulaşılabilir bir merkez ve sivil bir izleme; idari gözetim süresiyle bağlantılı faaliyetler ve açık rejim; geri gönderme merkezlerinde çalışan personelin durumu ve tahdit koduna dayalı olası riskler üzerinden ele alınmaktadır. Çalışma, düzensiz göç yönetimi sürecinde geri gönderme

* Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı, yazarertugrul@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2508-1201

Dr. Ertuğrul YAZAR

merkezlerinde yabancılara sunulan hizmetlerin mevcut durumu ile hukuki ve idari uygulama açısından ideal düzlemde olması gereken çözüm önerilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada bütüncül bir yaklaşımla, Türkiye'nin göç yolları üzerindeki stratejik konumuna bağlı mevcut zorluklar ele alınmış, hak öznesi olarak yabancıların idari gözetim sürecinde sahip olması gereken asgari insan hakları standartlarına odaklanılmış ve geri gönderme merkezlerinde ihtiyaç duyulan olası çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Uluslararası Hukuk, Düzensiz Göç, Geri Gönderme Merkezleri, İdari Gözetime Alternatif Tedbirler

ABSTRACT

Removal centers, where foreigners are placed under administrative detention and their basic needs, such as shelter, nutrition, and security, are met, also substantially function in irregular migration management. The study reveals why removal centers are needed in irregular migration management, and what services are provided to foreigners in these centers through the example of Türkiye. In this context, the legal regulations and administrative practices affecting the functioning of removal centers and the services provided are discussed through legalization and institutionalization efforts; the vulnerable situation of foreigners, such as age, nationality, and gender; internal and external audits; the relationship of removal centers with other institutions; an accessible center and civilian monitoring; civilian monitoring activities related to administrative detention period and open regime and the situation of the personnel working in the removal centers and possible risks based on restriction codes. The study aims to reveal the current status of the services provided to foreigners in removal centers during the irregular migration management process and to present solution proposals that should be at an ideal level in terms of legal and administrative practice. With a holistic approach, the study addressed the current difficulties related to Türkiye's strategic location of migration routes, focused on the minimum human rights standards that foreigners who are rights subjects should have during the administrative detention process, and attempted to develop possible solutions needed in removal centers.

Keywords: Human Rights, International Law, Irregular Migration, Removal Centers, Alternative Measures to Administrative Detention

GİRİŞ

Gerek göç olgusunun farklı disiplinleri içeren bir alan olması gerekse de göç yönetimi ve düzensiz göçle mücadelenin karmaşık süreçleri bünyesinde barındırması, düzensiz göçü en iyi şekilde yönetmek amacıyla kısa, orta ve uzun vadeli hazırlık ve sonuçları içeren bir ülke politikasının varlığını kaçınılmaz kılmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.). Bu politikanın merkezinde yer alan unsurlardan biri de, yabancıların ülkeye kabul, sınırdan geri çevirme veya sınır dışı edilme sürecinde bazı şartların varlığıyla birlikte uygulanan bir tedbir yöntemi olan idari gözetim¹ kararına istinaden yabancıların tecrit yoluyla hareket özgürlüğünün kısıtlandığı geri gönderme merkezleridir (Ekşi, 2014: 3; Kuşçu, 2017: 246).

Geri gönderme merkezleri (GGM'ler) düzensiz göç yönetiminin temel unsurlarından biridir (Uluslararası Göç Örgütü, t.y.). GGM; yasadışı yollarla bir ülkeye giren², hukuka uygun olarak girdiği ülkede hukuka aykırı bir biçimde kalmaya devam eden³ veya ülkeden hukuka aykırı bir biçimde ayrılmaya çalışan⁴ düzensiz göçmenlerin kolluk kuvvetlerince yakalanması ve yetkili makam tarafından (ülkemizde ilgili Valilik⁵) idari gözetim kararı verilmesi sonucunda barındırıldıkları ve kontrol altında tutuldukları, işlemleri tamamlananların ise ya imza yükümlülüğü gibi alternatif yükümlülüklerle serbest bırakıldığı ya da ülkelerine geri gönderilmek üzere sınır dışı edildiği, söz konusu süreçler nihayete erdirilinceye kadar gerçekleşen tutulma (idari gözetim) sürecindeyse; barınma, beslenme, iç ve dış güvenlik, acil ve temel sağlık,

¹ İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ün (OPCAT) 4/2 maddesine göre gözetim, "herhangi bir adli, idari veya diğer bir makamın emri üzerine kişinin kendi iradesiyle ayrılmasına izin verilmeyen kamusal veya özel gözaltı yerlerinde tutulması, hapsedilmesi veya yerleştirilmesi"ni ifade etmektedir.

² Genellikle ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgeleri için bu durum söz konusudur.

³ Ülkemizin tüm bölgelerinde bu durum söz konusudur.

⁴ Genellikle ülkemizin batı bölgeleri için bu durum söz konusudur.

⁵ Yakalandığı İl Valiliği veya sevk edileceği GGM'nin bulunduğu yerdeki İl Valiliği kast edilmektedir.

Dr. Ertuğrul YAZAR

sosyal ve psikolojik destek gibi ihtiyaçlarının karşılandığı merkezler olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla GGM'lerin temel işlevlerinin tecrit altına alınan yabancıların ilk temel ihtiyaçlarının karşılandığı merkezler olduğu ifade edilmelidir (Kuşçu, 2017: 266).

Türkiye'nin ilk ulusal iltica yasası niteliğini taşıyan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 11 Nisan 2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sayede GGM'ler ülkemizdeki hukuki ve idari fonksiyonları mevcut kurumlardan biri olmuştur (Zabunoğlu, 2020: 157). Bu sayede YUKK öncesi dönemde yabancıların; idari gözetim altına alınma kararları, kararın gerekçesi, kararın yabancılara tebliği, tutulma koşulları, tutulma süresi ve sürenin uzatımı, tutulma işleminin hukuka aykırılığı durumunda izlenecek prosedür ve kanun yolu, yabancıların avukattan ve tercümandan yararlanma hakkı gibi hususlar yasal dayanağa kavuşmuş, ulusal ve uluslararası kuruluşların⁶ belirttiği tutma işleminin keyfiliği⁷ sona ermiş ve GGM'lerin kuruluş ve işleyişi yasal temele kavuşmuştur (Ekşi, 2014: 26).

YUKK'un 58'inci maddesi; idari gözetime alınan yabancıların GGM'lerde tutulacağını; GGM'lerin Bakanlık tarafından işletileceğini; Bakanlığın, kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya

⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye kararı başta olmak üzere çok sayıda ihlal kararı, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) raporu (2011: 44-45), CPT'nin Türkiye'ye ziyareti sonrası yayınladığı ziyaret raporu (CPT, 2006: 9), Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'nun Edirne, Kırklareli ve İstanbul illerinde bulunan GGM'ler hakkındaki inceleme raporu (2012: 20), mülga Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun (TİHK) GGM ziyaret sonrası raporu (TİHK, 2014a: 45-48), Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Komiseri ile Birleşmiş Milletler (BM) Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörünün tespit, değerlendirme ve öneriler bütününde, söz konusu yasal dayanağın eksikliği ve "keyfiyet sorunu" yer almış ve bu konularda eleştiriler getirilmiştir.

⁷ YUKK öncesi dönemde yabancıların özgürlüğünden yoksun bırakılma yerleri; polis ya da jandarma nezarethaneleri (yakalamayı yapan birime göre) olduğu görülmektedir.

kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yaparak bu merkezleri işlettirebileceğini ve GGM'lerin kurulması, yönetimi, işletilmesi, devri, denetimi ve sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetimde bulunan yabancıların GGM'lere nakil işlemleriyle ilgili usul ve esasların yönetmelikle düzenleneceğini içermektedir (YUKK, m. 58). YUKK'un "*geri gönderme merkezlerinde sağlanacak hizmetler*" başlıklı bir sonraki maddesinde ise GGM'lerde; yabancıların ücretini karşılayamayacağı acil-temel sağlık hizmetlerinin ücretsiz olarak verileceği; yakınları, noter, yasal temsilcilik, avukattan faydalanma ve bunlarla görüş yapma ve ayrıca telefon hizmetlerine erişim hakkının yabancıya sağlanacağı; yabancıların yakınları ve diğer ziyaretçileriyle vatandaş olduğu ülke konsolosluk yetkilisi ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisiyle görüşme hakkının yabancıya sağlanacağı; çocukların üstün yararlarının gözetileceği, refakatsiz çocukların ve ailelerin ayrı yerlerde barındırılacağı; çocukların eğitim ve öğretim hakkının sunulması için Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirlerin alınacağı hususları yer almaktadır (YUKK, m. 59).

YUKK'un akabinde İçişleri Bakanlığı tarafından 22 Nisan 2014 tarihli ve 28980 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (GGM Yönetmeliği) ihdas edilmiştir. Bu çerçevede GGM'lerin tanımı ve fonksiyonu tanımlanmış⁸ ve Merkezlerde verilecek hizmetler; barınma, beslenme, iç-dış güvenlik; yabancıların ücretini karşılayamayacağı acil-temel sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek hizmetleri, özel ihtiyaç sahiplerine uygun alan tahsisi, kıymetli eşyaların korunması, merkezler arası na-

⁸ GGM Yönetmeliği'nin 3/1-ç uyarınca GGM'ler; "*idari gözetim altına alınan yabancıların barındırılmaları ve kontrol altında tutulmaları amacıyla kurulan, doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işlettirilen merkezleri*" ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

kil, sınır dışı işlemleri ve Göç İdaresi Başkanlığınca uygun görülen diğer hizmetler şeklinde belirlenmiştir (GGM Yönetmeliği, m.14). GGM Yönetmeliği'nin 10'uncu maddesi uyarınca, Merkezlerde verilecek hizmetlerinin yürütülmesinde gerekli plan ve programları hazırlama konusunda görevli merci Merkez Müdürlüğü olarak belirlenmiş ve Yönetmelik'in 8'inci maddesine göre, Merkezlerin, yönetim birimi görev alanına girmeyen barınma, beslenme, güvenlik, sağlık, psikolojik destek, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler gibi hizmetlerin kanunda belirtilen kurumlara bedeli karşılığında protokol yapmak suretiyle gördürülebileceği belirtilmiştir (GGM Yönetmeliği, m.8, m.10).

GGM'lerin kurulması ve sunulacak hizmetlerin kanuni dayanağa sahip olması önemli bir teminat olmakla beraber yeterli değildir. Bu merkezlerde sağlanacak hizmetlerin Anayasa ve uluslararası hukuka uygunluğu ile hizmetlerin yürütülmesinde AIHM, CPT, ECRI gibi uluslararası ve TIHEK, KDK, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, AYM⁹ gibi ulusal insan hakları koruma mekanizmalarının karar, rapor, tespit ve tavsiyelerinin her zaman gözetilmesi gerekmektedir (Yılmaz Eren ve Demirkıran, 2024: 20). Ayrıca; GGM'lerde sağlanacak hizmetler, insanlık onuruna aykırı bir biçimde "işkence ve kötü muamele (insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele) yasağı" kapsamında incelemeye konu olacağından hizmetlerin ve tutulma koşullarının uluslararası mülteci hukukuna¹⁰ uygun olması gerekmektedir. Son olarak; AIHM ve AYM'nin de başvuru incelerken değindiği üzere GGM'lerdeki tutulma

⁹ AYM, GGM'lerde tutulan kişilerin yaşam hakkının korunması, sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmeleri temelinde çalışma ilkeleriyle çelişir bir şekilde, meşru bir amaç olmaksızın kişilerin fiziksel ve ruhsal zarar görmelerine neden olmadan hizmet vermeleri gerektiğini kararlarında belirtmektedir.

¹⁰ Bu kapsamda; bilhassa BM Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS) m. 7, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) m. 3 ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 17 hükümlerine de uygun olması gerekmektedir. Bunlara; "Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin BM Prensipleri", BMMYK Yürütme Komitesi'nin Mülteci ve Sığınmacıların Alıkonulmasına İlişkin 44 No.lu Kararı ve Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunmasına İlişkin Havana Kuralları eklenebilir.

koşullarının yani merkezlerin fiziki durumunun yanı sıra sağlanan hizmet ve hizmetlerin kalitesi gibi konu başlıklarının iç hukuktaki politika belgelerinde de referans alınan¹¹ CPT standartlarına uygun olması gerekmektedir (Akbulut, 2019: 11).

Bu çalışmanın konusu; düzensiz göç yönetiminde GGM'lerin rolünün ne olduğu ve GGM'lerde sunulan hizmetlerin kalitesinin nasıl artırılabilirliği üzerinedir. Çalışmanın amacı, bütüncül bir bakış açısıyla GGM'lerin mevcut durumunu ele almayı, GGM'lerde ihtiyaç duyulan kurumsal ve düzenleyici yapıları tespit etmeyi ve olası politika çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında; kuruluşundan günümüze GGM'lerde sunulan hizmetleri etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılmış, insan hakları merkezli daha iyi bir kamu yönetimi sağlamak ve sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak amacıyla merkezlerde ihtiyaç duyulan kurumsal ve düzenleyici yapılarla mevcut zorlukları aşmayı sağlayacak olası politika çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. GGM'lerde sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak amacıyla yapılan tespit ve sunulan politika önerilerinde uluslararası kuruluşların, yargı organlarının ve hak arama mekanizmalarının karar ve raporları dikkate alınmıştır.

I. YASALAŞMA VE KURUMSALLAŞMA ÇABALARININ DEVAM ETMESİNİN GEREKLİLİĞİ

Dünya genelindeki göçün son 10 yılda 2 katına çıkması (BMMYK, 2021: 2), Suriye iç savaşının başlaması, 1980'lerden sonra ülkemizin göç yolları bağlamında hedef, kaynak ve transit ülke konumuna gelmesi ülkemizde GGM'lerde sunulan hizmetleri etkileyen temel faktörlerdir (Şişman ve Balun, 2020: 61). Bu nedenle, Türkiye'nin düzensiz

¹¹ 2021-2023 yıllarında uygulanan İnsan Hakları Eylem Planı'nda (İHEP) CPT standartlarıyla BM İşkenceye Karşı Komite tavsiyelerinin dikkate alınacağı ve bu perspektifle GGM'lerin fiziki kapasiteleri ve diğer standartların korunması ve sürekli gözden geçirilmesi (Faaliyet 6.1.d.) hedeflenmiştir (İHEP, 2021: 81).

Dr. Ertuğrul YAZAR

göç konusunda üstlendiği asimetrik yükün diğer aktörlerle külfet olarak paylaşılması için etkili bir kamu diplomasisi yürütülmesi gerekmektedir (Özdal ve Argalı, 2022: 25).

Bu etkenlerle beraber, düzensiz göçle mücadele kapsamında ülkemizde son yıllarda hızlı bir yasalaşma ve kurumsallaşma çabası başlamıştır. Bu çabalar sonrası ilk olarak YUKK kabul edilmiş ve Göç İdaresi Başkanlığı ihdas edilmiştir. İkinci olarak kabul ve barınma merkezleri ile GGM'lerin kurulma süreci GGM Yönetmeliği ile tamamlanmıştır. Üçüncü olarak 14 Eylül 2022 tarihli ve 31953 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak İdari Gözetime Alternatif Yükümlülöklere İlişkin Yönetmelik kabul edilmiştir. Bununla birlikte genelde Göç İdaresi Başkanlığının özelde ise GGM'lerin hukuk düzeninde görece yeni kurumlar olması ve kurumsallaşma süreçlerinin devam etmesi bir handicap olarak dikkat çekmektedir (Aktaş, 2019: 66).

Ölkemizde kuruluşundan bu yana GGM'lerin kapasitesi 10 kattan fazla artmış durumdadır. 2015 yılında 1.740 kişilik kapasiteyle hizmet veren GGM'ler, 2022 yıl sonu itibarıyla yaklaşık 20.000 kişilik kapasiteyle çalışmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2022b). Ölkemizde görsel 1'de de belirtildiği üzere 25 ilde toplam 32 GGM bulunmaktadır. Bu GGM'lerden İstanbul'da bulunan 6 merkezden (Binkılıç, Çatalca, Tuzla, Arnavutköy, Arnavutköy Geçici GGM 1 ve Arnavutköy Geçici GGM 2) 2'si ve Iğdır'da yer alan GGM, geçici statüye sahiptir. Erzurum ve Malatya'da ikişer GGM bulunurken İstanbul'da 6 GGM ve diğer illerde de birer GGM yer almaktadır. Geçici merkezler dâhil toplam 32 GGM ile ülkemizin GGM kapasitesinin tüm Avrupa ölkelerindeki toplam kapasiteye yakın¹² olduğunu da vurgulamak gerekir (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.).

¹² Ayrılmadan önce İngiltere ile beraber Avrupa Birliğinin GGM kapasitesi 21.000 civarındaydı. Haziran 2023 tarihi itibarıyla ise Avrupa Birliği GGM kapasite 16.000 civarındadır.

[illegible]

Kapasite ve sayıyla beraber geri gönderme oranına ve sirkülasyona da değinerek Türkiye'nin mevcut yükünü ortaya koymakta yarar bulunmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı, ülkemize hukuka aykırı olarak giren veya hukuka uygun girip kalmaya devam eden her 100 düzensiz göçmenden neredeyse yarısının ülkelerine geri gönderildiğini; 2022 yılında Avrupa ülkelerinin sınır dışı etme başarı oranı ortalaması %10 seviyelerindeyken, ülkemizin %67 sınır dışı etme başarı oranıyla tüm Avrupa'yı geride bıraktığını açıklamıştır (İçişleri Bakanlığı, 2022a).

¹³ Örneğin Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 21.01.2011 Tarih ve B. No. 30696/09 Sayılı M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan Kararı ile Avrupa İnsan Hakları

Dr. Ertuğrul YAZAR

Diğer taraftan, GGM’lerde tek kişilik odada uzun süre tutulma da kötü muamele sonucu doğurabilmektedir¹⁴.

CPT, fiziksel açıdan yetersiz bulunan GGM’lerin¹⁵ kapatılması ve yeterli donanımı haiz yeni GGM’lerin açılmasının hizmetler açısından tek başına yeterli bir çözüm olmadığını belirtmektedir (CPT, 2020: 5). Yeni bir GGM’nin kurulması, işletilmesi ve hizmet yönetimi ciddi bir beşeri ve mali kaynak ayrılmasını zorunlu kılmakta ve uzun vadeli bir planlamayı gerektirmektedir. Her ne kadar bir merkez fiziksel açıdan yeterli olsa da kapasite üstü hizmet vermek durumunda kaldığında belirli bir süre sonra fiziksel yıpranma da başlayabilecektir. Bu kapsamda yeni GGM’lerin açılmasından ziyade düzensiz göçle daha etkin mücadelede Türkiye’ye destek olunması gerektiği ifade edilmelidir.

Ülkemizde yasalaşma ve kurumsallaşma çabalarının devamlılığı önemli bir konudur. Kurumsallaşma kültürünün artmasıyla beraber GGM’lerde sunulan hizmetlerin kalitesinin de artacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak İHEP’te yer alan Faaliyet 8.5.d. uyarınca; GGM’lerdeki barınma koşullarına ilişkin şikâyetleri incelemek üzere oluşturulması planlanan etkili bir başvuru yolunun kurulması tamamlanmalıdır (İHEP, 2021: 115). Uluslararası ve ulusal hukukta düzenlenen¹⁶ kötü muamele yasağına yönelik öngörülen yargı yolunun, etkili bir iç hukuk yolu olabilmesi için “ihlali önleyici niteliğinin de bulunması” şartının söz konusu düzenlemeyle birlikte karşılanacağı değerlendirilmektedir (Akbulut, 2019: 24).

Mahkemesi, 13.03.2010 Tarih ve B. No. 32940/08, 41626/08, 43616/08 Sayılı Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye Kararı.

¹⁴ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 02.06.2020 Tarih ve B. No. 2016/14347 Sayılı Y.K. Kararı.

¹⁵ Örneğin; CPT tavsiyeleri sonrası Ankara Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi, İstanbul-Kumkapı GGM ve İzmir Işıkkent GGM’ler kapatılmıştır.

¹⁶ BM MSHUS m.7, AİHS m.3 ve Anayasa m.17 hükümleri kötü muameleyi mutlak surette yasaklamaktadır.

İkinci olarak, GGM Yönetmeliğinde adli yardım ve iltica prosedürlerinin açıkça düzenlenmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilmektedir. Hâlbuki yabancıların merkezlerde hukuki yardım almalarına ilişkin herhangi bir engel bulunmamaktadır. Öte yandan yabancıların merkezlere intikal ettirilmelerine kadar geçen sürede iltica başvurularını yapmış olabilecekleri kuvvetle muhtemeldir. Ancak yine de bu hususların daha açık ve aydınlatıcı ifadelerle Yönetmelik içinde yer alması gerektiği değerlendirilmektedir.

Üçüncü olarak, GGM’lerde sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak amacıyla ihtiyaç duyulan diğer kurumsal ve düzenleyici yapılar (örneğin, hizmetler, birimler, mevzuat) oluşturma sürecinin de tamamlanması gerekmektedir. Bu bağlamda idari gözetimin son çare olarak uygulanması prensibine uygun olarak, 6.12.2019 tarihli Kanun’la YUKK’a idari gözetime alternatif yükümlülükler eklenmiştir. Bu yükümlülükler; belirli adreste ikamet etme, bildirimde bulunma¹⁷, aile temelli geri dönüş, geri dönüş danışmanlığı, kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma, teminat ve elektronik izleme olarak belirlenmiştir.

Mevcut ikincil düzenlemelerin yanı sıra Türkiye’nin GGM yönetiminde farklı düzenlemelere de ihtiyaç duyduğu belirtilmelidir. Özellikle GGM’lerde tutulan yabancıların olumsuz tutum ve davranışlarını yönetmek üzere “İdari Gözetim Altında Bulunan Yabancıların Disiplin Süreci Yönetmeliği”nin ihdas edilmesi gerekmektedir. Yabancılar merkez kurallarına uymadıklarında bir iç disiplin prosedürüne tabii tutulmalıdır. Aynı zamanda yabancıların işledikleri iddia edilen ihlal, ihmal veya kusuru öğrenme, kendilerine uygulanabilecek yaptırımlara karşı bağımsız bir merciye müracaat ve şikâyet etme hakkı mezkûr yönetmelikle sağlanmalıdır. Nitekim CPT, özgürlüğün kısıtlandığı tüm kurumlarda açık ve net bir iç yönetmeliğin olmasının, hem tutulan yabancılar hem de personel için yararlı olduğunu, bu kuralların uygun farklı

¹⁷ Uygulamada; belirli adreste ikamet etme ve bildirimde bulunma yükümlülüklerinin daha sık kullanıldığı belirtilmelidir.

dillerde hazırlanmasının büyük önem arz ettiğini belirtmektedir. CPT, iç yönetmeliğin barındırması gereken içeriğe de değinmektedir. Bu çerçevede iç yönetmelik, yapısı gereği bilgi verici olmalıdır. Günlük yaşamla ilgili tüm konular, hak ve görevler en geniş çerçevede yer almalıdır. Disiplin prosedürleri detaylıca ele alınmalı ve göçmenlere işledikleri iddia edilen ihlal veya ihmal-kusur konusunu öğrenme (isnat) hakkı verilmelidir. Tüm yaptırımlara karşı bağımsız bir merciye müracaat ve şikâyet etme hakkı sağlamalıdır. Son olarak CPT, bu tür bir yönetmeliğin bulunmadığı GGM’lerde kontrolsüz ve resmiyetten uzak bir disiplin sisteminin gelişmesi riskinin bulunduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur (CPT, 2009: 88). CPT açıklamaları çerçevesinde ülkemizde ihdas edilecek bir iç disiplin yönetmeliğinin, GGM’lerde yerleşik düzenin artmasına ve bu sayede sunulan hizmetleri olumlu yönde etkilemesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kanuni veya ikincil mevzuat düzenlemesiyle tamamlanması gereken bir diğer boşluğun geri itme eylemlerine maruz kalmış yabancıların ihtiyaç duyduğu hukuki destek olduğu ifade edilmelidir. Bilindiği üzere geri itme (pushback) eylemleri, yabancıları insan haklarının temel ve usuli güvencelerinden yoksun bırakarak “durdurmak, püskürtmek ve zorla geri göndermek saikiyle yapılan uygulamalar” olarak tanımlanmaktadır (Amnesty International, 2021: 11). Geri itme eylemlerine maruz kalmış bir yabancıнын etkili başvuru hakkına sahip olması önem arz etmektedir. Bilindiği üzere, AİHM nezdinde bir başvurunun sonuçlanması uzun yıllar alabilmekteyken YUKK m. 57 kapsamında idari gözetim süresi en fazla bir yıl uygulanabilmektedir. Bu süre zarfında, yabancıнын geri itmeden kaynaklı uluslararası mahkemelerde takip edeceği hak ihlaline ilişkin davalar konusunda merkezlerden başlayan ve daha sonra da devam edecek hukuki destek mekanizmaları (örneğin; YUKK’ta geri itme mağdurlarına yönelik uzun süreli ikamet izni gibi özel statüler eklenmesi) oluşturulmalıdır.

II. GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNDE FARKLI PEK ÇOK GRUBUN AYNI ANDA TUTULMASI

Ülkemizin jeopolitik konumu dikkate alındığında, İran üzerinden birçok Afgan'ın ülkemize geçmesi, Suriye-Irak üzerinden Suriyelilerin veya diğer göçmenlerin ülkemize gelmesi veya Yunanistan'ın geri itme eylemleri sonucu Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın Ege Denizi'ndeki kurtarma faaliyetleri sonucu kurtarılan düzensiz göçmenlerin GGM'lere getirilmesi muhtemeldir. Söz konusu düzensiz göçmenlerin sayıca çokluğu, beklenmedik bir biçimde kapasitenin üstünde barınan olması sonucunu doğurabilecek ve bu durum da GGM'lerde sunulan hizmetleri etkileyebilecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin hedef, kaynak ve transit ülke olarak göç rotasının tam merkezinde yer alması ve yoğun göç hareketliliğine bağlı olarak yaşanan hızlı sirkülasyon ülkemizi ve GGM'leri etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (TİHEK, 2022b: 56-59).

AİHM, idari gözetim altındaki yabancıların tutulma koşullarını kötü muamele yasağı kapsamında incelemektedir¹⁸. Bir uygulamanın insanlık onuruna aykırı veya kötü muamele niteliğinde olup olmadığını değerlendirirken, uygulamanın asgari bir ağırlık eşğine ulaşmış olmadığını somut olaydaki muamelenin süresi, fiziksel veya psikolojik etkileri, uygulamaya maruz kalan kişinin yaşı, cinsiyeti, engellilik ve sağlık durumu gibi koşullara ilişkin tüm bilgileri kümülatif olarak ele alarak yapmaktadır¹⁹. Ayrıca GGM'de tutulan kişi sayısı, açık havadan faydalanma, temizlik, hijyen ve sağlık hizmetleri gibi hususları dikkate almaktadır. Dolayısıyla GGM'lerde tutulan kişi sayısı veya bu kişilerin

¹⁸ Türkiye'ye yönelik içtihatları kapsamında bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 22.09.2009 Tarih ve B.No.30471/08 Sayılı Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye Kararı; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 13.04.2010 Tarih ve B.No.46605/07 Sayılı Charahili v. Türkiye Kararı; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.2.2011 Tarih ve B.No.46134/08 Sayılı Moghaddas v. Türkiye Kararı.

¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 06.03.2001 Tarih ve B. No. 40907/98 Sayılı Dougoz v. Yunanistan Kararı.

yaş, cinsiyet gibi kırılganlıkları GGM’lerde sunulan hizmetleri etkileyen temel faktörler arasındadır (Yılmaz Eren ve Demirkıran, 2024: 23).

GGM Yönetmeliği’nin 4’üncü maddesinde GGM’lerde sunulacak hizmetlerin yerine getirilmesinde; yaşam hakkının korunması, insan odaklı yaklaşım, refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması, kişisel bilgilerin gizli tutulması, yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi, barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi ve ayrımcılık yasağı ilkelerine göre hareket edileceği belirtilmiştir. Söz konusu düzenlemenin hizmetlerin yerine getirilmesinde keyfiliğin önlenmesi açısından büyük bir önemi haiz olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, bu merkezlerde kalacak yabancılara özgü yapılandırılmış psiko-sosyal hizmetlerin bulundurulmasında yarar olduğu belirtilebilir.

Düzensiz göçe kaynaklık eden ülkelerden gelen düzensiz göçmenlerin nadiren aileleriyle birlikte ülkemize geldiği; bu nedenle de GGM’lerde büyük çoğunlukla 18-30 yaş aralığındaki erkeklerin tutulduğu bilinmektedir (TİHEK, 2021: 26). Ancak; kadın, çocuk, yaşlı, engelli gibi kırılğan farklı pek çok grubun GGM’lerde bulunması muhtemeldir (TİHEK, 2022a: 22). Bu nedenle GGM’lerde uygulanan prosedürlerin bu grupların başta cinsiyet ve yaşa duyarlı özel ihtiyaçları dikkate alınmak suretiyle yürütülmesi ve personelin de bu yönde donanımına sahip olması temel gereklilikler arasındadır (Uluslararası Göç Örgütü ve Göç İdaresi Başkanlığı, 2021: 15; İneli Ciğer, 2024: 14).

İnsan hakları ve eşitlik ilkesi, eşit olmayan durumda olan kişilere eşit fırsat ve imkânlar sunulması ve bu sayede onların önlerinde engel teşkil eden koşulların azaltılması veya ortadan kaldırılması amacıyla belirli ve gerekli durumlarda pozitif ayrımcılık yapılmasını gerektirmektedir (TİHEK, t.y.). Kişilerin kırılğanlıklarının dikkate alınması, özel gereksinim sahibi olan kişilerin haklarının korunması ve desteklenmesi için tedbirler alınması insan haklarının bir gereğidir. Genel

olarak tüm insanların haklarının korunmasını esas alan uluslararası insan hakları sözleşmeleri kadın, engelli, mülteci gibi belirli grupların haklarının korunması ve geliştirilmesinde yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik söz konusu grupların özgürlüğünden yoksun bırakılması durumunda ek bir dezavantajlılık durumu doğurduğundan katmanlı bir yüke dönüşebilmektedir. Buna bağlı olarak hem belirli bir konu (ırk ayrımcılığı gibi) hem de belirli gruplara (kadın, engelli, çocuk gibi) özgü uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve özgürlüğünden yoksun bırakılanlar için daha detaylı uluslararası standartlar doğmuştur. Bu standartların GGM’lerde de karşılanması devletler için temel bir yükümlülüktür.

Görece yönetimi daha kolay 18-30 yaş aralığındaki erkek popülasyon dışındaki kırılgan grupların GGM’lerde tutulması kamu hizmetlerinin sunumunu zorlaştıran bir unsurdur. TİHEK’in İzmir Harmandalı GGM Ziyaret Raporu’nda da değindiği üzere çocuk, hamile-bebekli kadın, engelli, yaşlı, yabancı terörist savaşçı (YTS) şüphelisi gibi pek çok farklı grubun/profilin aynı anda GGM’lerde tutulması, hizmetlerin Merkez İdaresi tarafından karşılanmasında ciddi zorluklar doğurmaktadır (TİHEK, 2018: 69). GGM’lerde tutulan her ilave özel gereksinim sahibi kişi (örneğin yaşlı, engelli vb.) idare açısından daha özenli bir hizmet sunulmasını ve kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması için ilave tedbirler alınmasını gerektirmektedir. Ayrıca GGM’lerde hâlihazırdaki mevcut uyruk sayısı da önem arz eden bir husustur. Farklı uyruktan her ilave kişi din, dil, kültür, beslenme, uyum vb. konularda daha farklı tedbirler alınmasını gerektirebileceğinden hizmetlerin sunumunu etkileyebilmektedir. Örneğin bir GGM’de yaklaşık 40-50 farklı uyruktan yabancı olması²⁰, her bir uyruk sahibine yönelik sosyo-politik, kültürel, dilsel vb. unsurları hakkında bilgi sahibi olmayı ve bu

²⁰ TİHEK’in Bursa GGM Ziyareti Raporu’na göre 43 (TİHEK, 2024b, para. 15) ve Gaziantep GGM Takip Ziyareti Raporu’na göre 39 farklı uyruktan yabancı ziyaret tarihi itibarıyla merkezlerde barınmaktadır (TİHEK, 2023a, para. 22).

yönde iyileştirmeler yapmayı ve uygun hizmetleri eşanlı sunmayı gerektirebilmektedir. Bunun yanı sıra ceza infaz kurumlarındaki tip ayırımı (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (CTE), t.y.) dikkate alınarak geri gönderme merkezlerinin kapasitelerine göre değil, barındırılan kişilerin özelliklerine göre bir ayrıma gidilerek yönetilmesi seçeneği değerlendirilmelidir.

GGM'lerde yaşanan yoğunluk ve kapasite sorunuyla beraber farklı pek çok grubun aynı anda GGM'lerde tutulması diğer hizmetlerin yanı sıra sağlık hizmet alanını da olumsuz yönde etkilemektedir. CPT standartları uyarınca göçmenlerin tutulduğu tüm merkezlerde, geçerli yetkinliğe sahip bir hemşirenin (asgari olarak) günlük bulunması zorunludur (CPT, 2009: 91). Oysa ülkemizdeki GGM'lerde sağlıkçılara yönelik kadro bulunmadığından sağlık hizmeti büyük oranda İl Sağlık Müdürlüğü tarafından geçici suretle görevlendirilen personel aracılığıyla yürütülmektedir. Söz konusu sağlık personelinin haftalık veya aylık olarak değişmesinin doktora ve sağlık görevlisine erişim açısından sorun teşkil ettiği dikkate alınacak olursa, kadrolu sağlık çalışanlarının varlığının GGM'lerde sunulacak sağlık hizmetinin kalitesini ciddi oranda artıracak değerlendirilmektedir.

Merkez bünyesinde sağlık kuruluşuna bağlı bir poliklinik kurulup kurulamayacağı veya Sağlık Bakanlığının da oluruyla Merkeze yakın bir sağlık kuruluşunda idari gözetim altına alınan yabancılara sürekli bir hizmet verilir verilemeyeceği seçenekleri de değerlendirilmelidir. Bu seçenek, bürokratik süreçlerin gecikmesini önleyeceği gibi sağlık hizmetinin daha iyi sunumunu da beraberinde getirebilecektir. TİHEK, Sağlık Bakanlığına bağlı doktor veya sağlık çalışanlarının belirli aralıklarla GGM'lere gelerek yabancıları genel kontrolden geçirmesini önermektedir. Bu yaklaşım Merkez yönetiminin sağlık hizmet sunumunu kolaylaştıracak gibi tutulan yabancıların şikâyetlerinin azalmasında da olumlu rol oynayabilecektir (TİHEK, 2018: 69).

TİHEK ayrıca Sağlık Bakanlığı ve Göç İdaresi Başkanlığı yetkililerinin bir araya gelerek GGM'lerde daha iyi sağlık hizmeti sunulması konusunu değerlendirmesini ve en uygun çözüm yolunun pratiğe yansıtılması için gerekli girişimlerde bulunmasını tavsiye etmiştir (TİHEK, 2018: 64). Bu yönde 2020 yılında Göç İdaresi Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı Arasında Götürü Bedel Üzerinden Sağlık Hizmet Alım Protokolü imzalanmıştır (Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü, t.y.). Ayrıca Göç İdaresi Başkanlığı ve Türk Eczacıları Birliği arasında Geçici Korumaya Altındaki Yabancıların Serbest Eczanelerden İlaç Teminine Yönelik Protokol imzalanmıştır (Tüm Eczacı İşverenler Sendikası, 2021). Söz konusu protokollerin uygulamasının takibi ve sorunları çözmedeki yeterliliği irdelenmelidir. Bununla beraber hizmetlerin kalitesinin artması; Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumların Göç İdaresi Başkanlığına verdiği destekle doğru orantılıdır.

Sağlık hizmeti bağlamında değinilmesi gereken bir diğer konu dijitalleşmedir. Yabancılar yönelik tedavi süreçlerinin ve ilaç kullanımlarının yeni gelecek doktora aktarımının sistematikleştirilmesi ve dijitalleşmesi önem arz etmektedir. Teknolojinin getirdiği kazanımlar yoluyla idari gözetim altındaki yabancıların ve GGM personelinin sağlık problemleri, kronik hastalıkların takibi ve uygun tedavi yönetimin belirlenmesi için doktorla canlı ve görüntülü görüşme imkânı sağlayan e-doktor uygulaması da bir politika önerisi olarak ifade edilebilir. Söz konusu online sağlık hizmeti uygulaması için Sağlık Bakanlığıyla işbirliği ve yazılım entegrasyonları gerçekleştirilebilir. Ayrıca TİHEK'in uzun süreli tedavisi devam eden hastaların tedavilerinin aksamaması ve mağdur olmamaları amacıyla aylık olarak görevlendirilen ve bu nedenle değişen doktorların tedavisi devam eden hastalara ilişkin sistimli bir hasta devir notu yönünde detaylı bir belge hazırlayarak sonraki doktorlara bırakması yönündeki tavsiyesi de dikkate alınmalıdır (TİHEK, 2021: 129).

Tüm bu gerekçeler kapsamında GGM'lerde mümkün mertebe farklı kırılganlıkları haiz yabancıların tutulmaması ve profil/grup sayısının azaltılması için devletler tarafından hukuki, idari vb. tedbirler alınmasının temel bir zorunluluk arz ettiği ifade edilmelidir. Hatta idari gözetimin insan üzerindeki olumsuz etkileri de dikkat alınarak son çare olarak başvurulması esasının titizlikle uygulanması gerekmektedir. Özellikle engelli, yaşlı, travma mağduru, cinsel yönelimi farklı olan bireyler ve hamile kadınlar gibi kırılgan gruplarla ailelerin Merkezde tutulmamaları veya tutulma sürelerinin çok kısa olması konusunda hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir.

Çocuklarınsa GGM'lerde kural olarak tutulmamaları gerekmektedir. Havana Kuralları (m.1.) uyarınca bir çocuğun belirli bir kuruma yerleştirilmesinin her durumda en son ve en kısa süre için başvurulacak bir yöntem olması esastır. Nitekim çocukların gelişim ve eğitim hakları gibi insan haklarını GGM'lerde sürdürmesinin pek mümkün olmadığı ve idari gözetimin çocuklar üzerinde son derece olumsuz sonuçları²¹ olabileceği belirtilmelidir (Dudley, 2002: 75).

Refakatsiz bir çocuğun GGM'deki varlığı öğrenilir öğrenilmez profesyonel ve ehil bir görevlinin çocuğun anladığı ve yaşına uygun bir dilde çocukla ilk mülakat görüşmesini gerçekleştirmesi gerekmektedir (CPT, 2009: 98). Ayrıca kemik testi gerektiren şüpheli durumlar da dâhil olmak üzere refakatsiz çocukların Merkezde barındırılmayarak daha uygun bir bakım yerine (hâlihazırda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü) sevk edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Merkezde çocuklar ve çocuk olduğuna ilişkin şüphe bulunan yabancılar için ayrı bir koğu oluşturulması ve her hafta yaklaşık 15 kişinin hastaneye kemik testi için gönderilmesi olumlu bir yaklaşımdır (TİHEK, 2024a: 32).

²¹ Bu sonuçlar arasında; strese karşı savunmasızlık, uzun vadeli ilişki güçlükleri, kronik depresyon, kendine zarar verme, ruhsal bozukluklar, gelişim sorunları, intihar davranışlarına karşı savunmasızlığa yol açabilecek uzun vadeli nörogelişim riskleri yer almaktadır.

CPT ise çözüm yolunu; işkence veya insan ticareti mağdurları, çocuklar, çocuğu bulunan aileler, yaşlı ve engelli bireyler ve diğer hassas durumdaki kişiler için idari gözetimin “anlamlı” alternatiflerinin sunulması olarak işaret etmektedir (CPT, 2009: 75-76; İneli Ciğer, 2024: 19). Ülkemizde de uygulama yönetmeliği kapsamında idari gözetime alternatif tedbirlerin hayata geçmesiyle beraber GGM’lerde tutulabilecek farklı gruplar²² azalacak, daha az insan hakları ihlalleri gündeme gelecek ve genel çoğunluğa yönelik sunulan hizmetin kalitesi artacaktır. Bu noktada hem idari gözetime alternatif tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığının kontrol edilmesi hem de yükümlülüklerin etki analizlerinin yapılması ve sonuçlarının izlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde “İdari Gözetime Alternatif Tedbirleri İzleme Merkezi” kurulabileceği değerlendirilmektedir (Yazar, 2023: 1017).

İdari gözetime alternatif tedbirlerin karar ve uygulama aşamasında gözetilmesi gereken asgari düzeyde insan hakları güvenceleri mevcuttur. Bu güvenceler; tedbirlerin kanunla belirlenmesini, tedbirlerin gerekli, makul ve orantılı olmasını, tedbirlerin yalnızca hakkında idari gözetim kararı alınabilecek kişiler için uygulanmasını, idari gözetim ve alternatiflerine yönelik değerlendirme sürecinde hassas durumdaki kişilerin tespit edilmesini ve bu kişiler hakkında kural olarak idari gözetim kararı uygulamak yerine alternatif tedbirler uygulanmasını, tedbirler arasında insan haklarına en az kısıtlama getiren tedbire karar verilmesini, tedbirlerin kontrol ve cezalandırma odaklı olmamasını, hakkında tedbirlere hükmedilen kişilere etkin başvuru hakkına erişim sağlanmasını ve hakkında tedbir kararı verilen yabancı kişilerin aşırı yoksulluğa düşmemesi için gereken tedbirlerin alınmasını içermektedir (İneli Ciğer, 2020: 820-821).

Görüleceği üzere idari gözetimin ve alternatif tedbirlerin her bireysel vakada değerlendirilmesi ve son çare olarak kullanılması esas

²² YUKK’un 67’nci maddesi uyarınca bu kişiler “özel ihtiyaç sahipleri”dir.

olmalıdır. Uluslararası insan hakları hukuku açısından idari gözetime alternatif tedbirlerin değerlendirilmesinin öneminde; idari gözetimin başta insan hakları açısından olmak üzere birçok çelişkileri ve alternatiflerin çok çeşitli kazanımlarının mevcut olması da etkindir. Maliyet, kişi sağlığı ve refahı, katılım gibi etkenler üzerinden idari gözetim uygulamaları ve alternatiflerin karşılaştırılması gerekmektedir. İdari gözetim; maliyetli, kişinin sağlık ve refahı için zararlı, insan haklarıyla uyuşmayan, kişinin vaka çözüm süreçlerinde yer almasını teşvik etmeyen, caydırıcılık bakımından etkin olmayan, kişilerin bulundukları ülkeden ayrılıp üçüncü bir ülkeye geçişlerine neden olabilen, hükümet organlarını hukuka aykırı idari gözetim uygulamaları ve söz konusu uygulamaların sağlık ve refah üzerindeki olumsuz sonuçları sebebiyle açılan dava ve yargılamalara maruz bırakabilen özelliklere sahiptir. Diğer taraftan alternatifler ise; maliyeti idari gözetim uygulamalarına nispetle çok daha az olan, kişinin sağlık ve refahını dikkate alan, insan haklarına saygılı olup bu hakların pratiğe yansımaları teşvik eden, kişinin vaka çözüm süreçlerinde yer almasını teşvik eden, kişilerin onurlu ve gönüllü bir biçimde ülkeden ayrılma istatistiklerini arttıran, geçiş aşamasında bulunan hassas durumdaki yabancıların durumlarını stabilize etmelerini destekleyen, hukuka aykırı idari gözetim uygulamalarının oluşmasını engelleyen, kalabalık koşullarda uzun süreli idari gözetim uygulamalarına maruz bırakılmayı azaltan niteliktedir (International Detention Coalition ve Mülteci Hakları Merkezi, 2021: III).

III. İÇ VE DIŞ DENETİMLER İLE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNİN DİĞER KURUMLARLA İLİŞKİ DÜZEYİ

Yasa dışı göçmenlerin kaldıkları yerlerin “bağımsız merciler” tarafından denetlenmesi, “tatminkâr idari gözetim koşullarının sağlanması”nda önemli bir unsurdur. Bunun yanında “denetim” ve “etkili şikâyet prosedürleri”nin merkezlerde kalan göçmenlerin en temel güvenceleri olacağı açıktır (CPT, 2009: 89). Nesnel bir gözle gerçekleştirilecek denetim amacının hasıl olması amacıyla uyulması gereken çok

sayıda kılavuz ilke bulunmaktadır. Bunlar arasında; “GGM’lerin, fiziksel ve maddi koşullarının denetlenmesine, GGM’lere alınmanın ve kayıt işlemlerinin denetlenmesine, GGM’lerde sağlanan hizmetlerin denetlenmesine, GGM’lerde kalanların haklara erişimlerinin denetlenmesine, GGM’lerde bulunan ve durumları özellik arz eden yabancılara yönelik muamelenin denetlenmesine, hassas durumdaki yabancılara (çocuklar, engelliler, hamileler, yaşlılar, beraberinde çocuğu olan yalnız anne veya yalnız babayla işkence, cinsel saldırı, diğer ciddi psikolojik, bedensel veya cinsel şiddete maruz kalanlara) yönelik hizmetlerin denetlenmesine, YTS’lere yönelik muamelenin denetlenmesine, uluslararası koruma talep edenlere yönelik muamelenin denetlenmesine, GGM’lere yapılacak ziyaretlere, GGM’lerde çalışan personele yönelik denetime ve GGM’leri denetleyen kişilerin veya kurumların uyması gereken ilkelere ilişkin kılavuz ilkeler” bulunmaktadır (Ekşi, 2017: 73-81).

Şikâyet prosedürleri kapsamında “idari gözetim altındaki yabancılara iç-dış başvuru yolları açık tutulmalıdır” ve uygun bir şikâyet makamına “gizli erişim -usuli güvenceyi haiz- hakları”nın olması gerekir (CPT, 2012: 136). AYM’nin Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad kararında²³ değindiği ölçüde yabancılardan dilek ve şikâyet haklarını kullanabilmeleri için dilek-şikâyet kutusunun yanına kâğıt ve kalem konulması ve yabancılara imkânlar dâhilinde kâğıt ve kalem dağıtımının yapılması gerekmektedir (TİHEK, 2023b: 123).

Gerek denetim gerekse de düzenli ziyaret sistemini ele alan CPT, söz konusu mekanizmaları uzun vadede sistemi daha iyi hâle getirecek

²³ AYM’nin Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad Başvurusu, Başvuru No: 2016/5604, para. 66: “Dolayısıyla başvuru sahiplerinin kötü muamele iddialarını resmî makamlar önünde usulüne uygun şekilde ileri sürebilmelerinde destek sağlayacak kişilere (avukat, doktor, aile fertleri vb.) veya materyallere (kalem, kâğıt, mevzuat, sözlük, internet vb.) erişimlerinin tamamen engellenmesi etkili başvuru hakkının ihlaline neden olabilir. Bu engelleme ilgili mevzuatın yetersizliğinden kaynaklanabileceği gibi somut olay kapsamında yetkili makamların keyfî tutumlarına bağlı olarak da gerçekleşebilir.”

somut öneriler sunan, yapıcı bir diyalogun başlangıç noktası olarak değerlendirilmektedir. İzleme ziyaretlerinin tam anlamıyla etkili ve etkin olabilmesi “*sık aralıklarla ve habersiz*” yapılmalarına bağlıdır. Ayrıca denetim/ziyaret görevini havi kurumlar düzensiz göçmen ve yabancılarla “*özel mülakatlar yapabilmek*” yetkisine sahip olmalıdır. Ayrıca yabancıların maruz kaldıkları muameleyle ilintili “*fiziksel koşullar, sağlık hizmetleri, tutulma kapsamındaki kayıtlar ve diğer belgeler, özgürlüğünden yoksun bırakılan yabancıların haklarının pratiğe dönüşmesi gibi*” tüm konuları inceleyebilme görev yetkisine havi olmalıdır (CPT, 2009: 89).

Ulusal Önleme Mekanizması görevini haiz TIHEK gibi bağımsız dış mekanizmalarla il ve ilçe insan hakları kurulları, Türkiye Barolar Birliği, barolar, STK ve diğer kişi, kurum ve kuruluşların hem Göç İdaresi Başkanlığı hem de GGM’ler ile ilişkilerinin görece yeni olması ve bu kurumların GGM’lere ziyaret sayılarının artırılması gerekliliği önemi haiz bir konudur. Bu kurumların dış bir göz olarak ziyaretleri artırması ve karşılıklı ilişkilerin gelişmesi için girişimlerde bulunması hem GGM’lerde standartların yükselmesini sağlayacak hem de idari gözetim altında tutulan yabancıların haklarının korunması ve geliştirilmesine hizmet edecektir. Bu sayede sunulan hizmetlerin de kalitesinin artacağı değerlendirilmektedir.

Göç İdaresi Başkanlığı, GGM Merkez İdareleri ve arabulucu mahiyetiyle TIHEK’in; bakanlıklar, STK, barolar gibi GGM’lerde sunulan hizmetler ve günlük işleyişte rol oynayabilecek kurumlarla daha fazla iletişim hâlinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda UÖM izleme ziyaretleri raporlarında; İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ile Baroların ildeki GGM’ye ziyaret düzenlemesi gerektiği ifade edilmekte ve bir nevi arabuluculuk yapılmaktadır. Örneğin; Ağrı GGM Ziyareti Raporu’nda baro, STK ve il ve ilçe insan hakları kurulları dâhil diğer hak arama mekanizmalarıyla işbirliği ve diyalogun geliştirilmesi ve bu sayede dış paydaşlar tarafından ziyaret sıklığının artırılması tavsiye edilmektedir

(TİHEK, 2021: 125). Üstelik bu tavsiyeler yalnızca ilgili Merkez İdare-
sine yönelik olmayıp diğer kurumlara da ilişkilerin geliştirilmesi için
çağrı yapılmaktadır. Bu tarz tavsiyelerin pratiğe yansımalarıyla beraber
Göç İdaresi Başkanlığının GGM’lerde sunulan hizmetleri gözden geçir-
mesinin mümkün olacağı ve varsa eksikliklerin tamamlanarak gideri-
leceği değerlendirilmektedir.

Ülkemizde GGM kapsamında en etkin denetim/ziyaret yapabile-
cek bağımsız kurumların başında, “önleyici” niteliğiyle birlikte UÖM
görevine havi TİHEK gelmektedir (Doğan, 2023: 722). Her ne kadar Tİ-
HEK önleyici rolüyle diğer denetim yapabilecek kurumlardan farklı-
laşsa da, alıkonulma yerlerinin tür kapsamında yalnızca GGM’lerle sı-
nırlı olmaması ve diğer alıkonulma yerlerinin sayıca çokluğu TİHEK’in
kapasitesinin artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle GGM ziya-
retlerinde mülteci hakları konusunda çalışan hükümet dışı kuruluşla-
rın veya diğer kişilerin dâhil edilmesi önerilebilir. Hâlihazırda TİHEK
Kanununda, yerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere başkanın
belirleyeceği kurum personelinin başkanlığında, ilgili kurum ve kuru-
luşların temsilcilerinin ve diğer kişilerin katılımıyla heyet oluşturula-
bilmesi olanağı mevcuttur (TİHEK Kanunu, m.19/3).

Her yıl ziyaret sayısını artıran TİHEK’in tüm GGM’leri ziyaret et-
mesi ve merkezlerin ziyaret raporlarını kamuoyuna duyurmasıyla bir-
likte her bir GGM idaresi bağımsız dış bir denetim mekanizması tara-
findan izlenmiş ve sunulan hizmetler açısından değerlendirilmiş ola-
caktır. Ayrıca TİHEK’in takip ziyareti²⁴ sayısını da artırarak iyileştir-
meleri izlemesi, odaklanılması gereken köklü sorunları belirlemesi ve
Göç İdaresi Başkanlığı ile uygun politikaları hayata geçirmesi gerek-
mektedir. Merkezlerde sunulan hizmetlerin daha yakın takip edilebil-
mesi ve politikaların geliştirilmesi için TİHEK’in İl Göç İdaresi Müdür-
lüğünden sorumlu vali yardımcılarıyla daha yakın ilişki kurması bir

²⁴ Ağrı, Ankara Akyurt, Gaziantep, İzmir ve Kayseri GGM Ziyaretleri.

politika önerisi olarak ifade edilebilir. UÖM kapsamında gerçekleştiren izleme ziyaretlerinde söz konusu vali yardımcılarıyla görüşmeler gerçekleştirmesi ve hizmetlerin Valilik üzerinden de takibinin yapılması önem arz etmektedir.

Düzenli ziyaretler dışında da eğitim, farkındalık artırıcı etkinlikler, raporlama gibi farklı çalışmalarla GGM'lerde sunulan hizmetlerin değerlendirilmesi ve mevcut hizmetlerin kalitesinin artması hedeflenmelidir. Mülga TİHK'nin Lütfullah Tacik'in Ölümüne ve Van GGM'ye İlişkin Rapor (TİHK, 2014b) örneğinde olduğu gibi GGM'lerde gerçekleşen olağanüstü durumları TİHEK'in izlemesi ve raporlaması gerekmektedir. Bu bağlamda seyrek de olsa medyada yansıyan yangın, toplu isyan, kuduz, zehirlenme, intihar gibi vakaların (TBBM, 2016: 1-5) ve zorla gönüllü geri dönüş formunun imzalatılması gibi iddiaların aydınlatılması diğer hususların yanı sıra reaktif UÖM ziyaretlerine ve ziyaret sonucu hazırlayacağı ziyaret raporlarına bağlıdır.

Bununla birlikte GGM'lerde sağlık, eğitim gibi belirli bir konuyu ele alan tematik rapor sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır. TİHEK gibi kurumlar tarafından belirlenen spesifik bir konunun farklı GGM saha ziyaretleriyle ele alınması, konunun çok yönlülüğünü ve uygulama yeknesaklığını ortaya koyacaktır. Ayrıca mevcut hizmetin gerçekleşmesinin önündeki sorunları ve çözüm önerilerini de içereceğinden Göç İdaresi Başkanlığının işleyişini kolaylaştıracaktır. Farkındalık çalışmaları kapsamında ise TİHEK'in GGM'ye ilişkin afiş, broşür, rehber vb. hazırlaması ve etkin bir denetim mekanizması olarak TİHEK'i özgürlüğünden yoksun bırakılanlara daha fazla tanıtması gerekmektedir. Ayrıca hazırlanacak belgelerde yabancıların haklarını bildirir, başvuru yollarını gösterir bilgilerin varlığı yabancıların hak ve özgürlüklerinin pratiğe yansımaya da yardımcı olacaktır.

Yukarıda izah olunan önleyici görevi kapsamında TİHEK'in Göç İdaresi Başkanlığı ile daha yakın bir iş birliği içinde çalışması ve ku-

rumsal düzeyde ortaklaşa bazı adımlar atılması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda TİHEK ve Göç İdaresi Başkanlığı arasında imzalanan iş birliği protokolü önemli bir adımdır (TİHEK, 2024). Ayrıca iki kurum arasında hazırlanacak geniş çaplı eylem planlarında veya iş birliği düzenlemelerinde iki kurum arasında ortak veri tabanını içerir elektronik bir sistem kurulması, hizmetlerin kalitesinin sürekli kontrol edilmesinin sağlanması, barınma şartlarının uluslararası standartlara uygunluğunun kontrolü, tavsiyelerin gerçekleşme oranlarının takibi gibi hususlar yer alabilir (Yazar, 2022a: 313).

Tüm bu önerilerle birlikte GGM'lerin, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve iç hukuk uyarınca TİHEK dışında diğer kurumlar ve kişiler tarafından da haberli ve habersiz olarak sürekli denetildiği ve ziyaret edildiği de belirtilmelidir. Bu kapsamda 2024 yılında 631 denetim ve 134 ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hukuki yardıma erişim kapsamında yabancılar avukatlarıyla da görüşmektedir. Buna göre, 2024 yılında GGM'lere 27.390 avukat gelmiş ve toplamda 239.664 görüşme yapılmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Ülkemizde gönüllü geri dönüş formunun imzalatılması ve sürecin yönetiminde, bilhassa AİHM ve AYM kararları sonrası, yeni bir sistem kurulmasının zorunluluk hâline geldiği ve diğer kurumlarla yeni bir ilişki düzeyinin kurulması gerektiği de belirtilmelidir. AİHM'nin (2022) Akkad v. Türkiye ve AYM'nin Abdulkerim Hammud (2023) kararıyla beraber; başvuranın kişisel durumunun daha titiz araştırılması, gönüllü geri dönüş işlemlerinde yeterli bilgilendirme yapılarak yabancının geri gönderme işlem ve sonuçları hakkında bilinçlendirilmesi ve gönüllü geri gönderme formunun BMMYK, Kızılay, İl İnsan Hakları Kurulu veya sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcisi tarafından imzalanması prosedürlerini içerecek bir sistem kurulması gerekmektedir. Aksi takdirde yaşam ve etkili başvuru hakkı ile kötü muamele yasağının ihlali sonuçlarının doğacağı belirtilmelidir.

IV. ULAŞILABİLİR VE SİVİL BİR MERKEZ

GGM'lerin ulaşılabilir ve erişilebilir olması hem yabancıların yakınları ile görüşmesi hem de merkeze gelecek avukat ve diğer kurum temsilcileri için önemli bir konudur. Bazı GGM'lerin farklı gerekçelerle (halkın ve belediyelerin şehir merkezlerinde GGM kurulmasını istememesi gibi) şehir merkezine uzak yerlerde kurulması, Baroların veya STK'ların eleştirilerine konu olmakta ve birtakım sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, İzmir Barosu İzmir Harmandalı GGM'nin, Çiğli-Harmandalı bölgesinde şehir merkezine bir buçuk saatlik mesafede olup ulaşımının son derece zor sağlanan bir bölgede bulunmasını eleştirmektedir (İzmir Barosu, 2017: 8).

Merkezlerin şehrin dışında olması, idari gözetim altındaki yabancıların dış dünyayla anlamlı bir iletişim kurmasına engel olabilmektedir. Bu durum, nizamiye binası, avukat ve ziyaretçi görüş oda sayısı ve personel sayısının yetersizliğiyle daha da zorlaştırmaktadır. GGM'lerde sunulan hizmetlerden birinin avukatlık hizmeti olduğu dikkate alındığında, dışarıdan gelen avukatların ve idari gözetim altındaki yabancıların aile ve yakınlarının mağdur olduğuna yönelik iddialar kamuoyunda yer alabilmektedir (Yılmaz, 2022). Gerek avukat gerekse de yabancıların aile ve yakınlarıyla anlamlı bir diyalog kurabilmesi için; genellikle küçük ve yetersiz olan nizamiye binasının genişletilerek fiziki donanımının artırılması, avukat ve ziyaretçi görüş oda sayısının artırılması, avukat ve ziyaretçilerin dinlenme ve görüş sırasını beklemelelerine özgü uygun bekleme yerleri yapılması ve tutulan yabancıların akıllı olmayan telefonları kullanabildiği bir sistemin benimsenmesi gerekmektedir. Ayrıca, ziyaretçi ve avukatları karşılayan güvenlik görevli sayısı, kayıt ve sorgulama ile görüşmeler ve dosya incelemeleri için görevlendirilen personel sayısının artırılması gerekmektedir.

Bir yabancıların özgürlüğünün kısıtlandığı ilk andan itibaren avukata erişebilme hakkına sahip olması temel bir gerekliliktir. Bir avukata erişebilme hakkının varlığından söz edebilmek için yabancıların

avukatla özel görüşme gerçekleştirebilmesi, ikamet hakkı, tutukluluk koşulları ve sınır dışı edilme riskiyle ilişkili tüm konularda yasal danışmanlığa erişim hakkının mevcut olması gerekmektedir (CPT, 2009: 81-82). Bu hakkın anlamlı bir biçimde pratiğe dönüşmesi için; mesai bitimi ve hafta sonlarında görüşmelerin sürdürülebilmesi için nöbetçi göç personel sisteminin oluşturulması ve genel olarak tüm GGM'lerde personel rotasyonu/sirkülasyonu ile personele yıpranma payı verilerek teşvik prosedürünün benimsenmesi değerlendirilmelidir. Benzer şekilde avukatların da adli yardım nöbeti tutabilmesi için hukuki ve idari zemin oluşturulmalıdır. Ayrıca idari gözetim süreci devam eden veya sona ermiş yabancıların ulusal ve AİHM nezdindeki başvurularının takibi amacıyla Barolara ödenek sağlanması için hukuki bir düzenleme getirilebilir ve bu sayede anlamlı hukuki destek temin edilebilir. Bu konularla ilgili Göç İdaresi Başkanlığının Türkiye Barolar Birliği (TBB) ve barolarla uygun çözüm yolları değerlendirmesi gerekmektedir.

Uluslararası hukuk çerçevesinde idari gözetim altına alınan yabancılar, özellikle bu amaç için tasarlanmış merkezlerde barındırılmalıdır. Bu nedenle söz konusu yapılar, yabancıların hukuki statülerini dikkate alan bir yönetim anlayışına ve uygun fiziksel koşullara sahip olmalıdır. Bu yapıların mümkün olduğu kadar “*cezaevi ortamı olduğu izlenimini*” vermemesi için bu yönde mekân düzenlemeleri yapılmasına özen gösterilmelidir (CPT, 2008: 51). Şehrin dışında kurulan GGM'ler firar, isyan gibi vakaları önlemek amacıyla tel örgülerle çevrilmiştir. Bu doğrultuda genellikle GGM'lerin dış güvenliğini jandarma personeli ve iç güvenliğini de özel güvenlik görevlileri sağlamaktadır. Bu yapıların cezaevi ortamı olduğu izlenimini vermemeleri için güvenliğin sivilleştirilmesi önerilmektedir. Bu doğrultuda ceza infaz kurumlarında görev yapan infaz koruma memurları örneği esas alınarak “*idari gözetim personeli*” gibi bir ünvanla ara kadronun GGM'ler için de değerlendirilmesi gerektiği belirtilmelidir (Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2024). Ayrıca düzensiz göçmenlerin barındırıldığı merkezlerde çalışan

personelin “kelepçe, cop ve biber gazı” taşımamasının esas olduğu hattırda tutulmalıdır (CPT, 2011: 38).

V. İDARİ GÖZETİM SÜRESİYLE BAĞLANTILI FAALİYETLER VE AÇIK REJİM

Kişilerin idari gözetim altında tutulduğu süre, faaliyetleri belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Bir alıkonulma süresi ne kadar uzarsa yabancılara yönelik faaliyetlerin kapsamının da o kadar çeşitli olması gerekmektedir (CPT, 2014b: 45). Dolayısıyla ülkemizde idari gözetim kararıyla tutulan yabancılardan tutulma sürelerinin artmasıyla beraber, hizmetlerin çeşitlenerek kalitesinin artması gerektiği sonucu çıkartılmalıdır. CPT; göçmenlerin özgürlüğü hilafına alıkonulduğu merkezlerdeki faaliyetlerin net bir amacının olması gerektiğini ve diğer etkinliklerin yanı sıra dil, bilişim ve bilgisayar kurslarıyla bahçecilik, dünya mutfakları, açsılık becerileri, sanat ve el sanatları gibi kursları kapsayabileceğini belirtmektedir. Buna bağılı olarak GGM’lerde sunulan hizmetler ve tutulma koşulları değerdendirilirken barınanların tutulma süreleri de dikkate alınmalıdır (CPT, 2014a: 78).

Mevzuat ve uygulama yönünden görece oturmuş ve daha güçlü altyapıya sahip farklı alıkonulma merkezlerindeki iyi uygulama örneklerinin GGM’ler özelinde de pratiğe yansması mümkündür. Bu bağlamda; Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi (ACEP) ile ceza infaz kurumlarında sayım²⁵, dilekçe, kantin sipariş, çevrim içi ödeme, kütüphane kitap talebi, e-mektup, e-doktor ve e-kütüphane²⁶ ile Bakanlık iletişim uygulamaları gibi kurumsal faaliyetler dijital ortama taşınmaya başlanmıştır (CTE, 2022). Benzer uygulamaların GGM’ler özelinde de uygulanması yönünde politika ve projeler

²⁵ Multimedya cihazına parmak izi okutularak sayımların daha güvenli, etkin ve hızlı bir şekilde tamamlanması planlanmaktadır.

²⁶ E-doktor uygulaması için Sağlık Bakanlığı, e-kütüphane uygulaması için Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği ve yazılım entegrasyonları gerçekleştirilmektedir.

üretilmelidir. Söz konusu projenin çıktılarında biri olan Bakanlık ile-tişim uygulamasına benzer bir uygulama sayesinde yabancıların GGM İdaresi aracılığı olmaksızın Göç İdaresi Başkanlığı ve TİHEK'le doğru-dan iletişim kurması ve kurum uygulamaları ya da kişisel durumlarına ilişkin sorun ve taleplerini iletebilmesi iyi bir uygulama örneği olarak benimsenebilir.

Projede öngörülen faaliyetlerden biri olan görüntülü görüşme hakkının idari gözetim kararına havi yabancılar için de mümkün olabi-leceğini belirtmek gerekir. GGM'lerde oluşturulacak mahremiyeti te-min edecek alanlarda yabancıların aile ve yakınlarıyla özel görüşmeler yapabilmesi sayesinde, hem alıkonulmanın getirdiği sosyo-psikolojik yük hafifleyebilecek hem GGM'lerde sağlıklı ve kaliteli zaman geçirilecek hem de dış dünyayla sağlıklı ve anlamlı bir iletişim kurulabilecektir. Bu tarz bir politika yaklaşımının CPT standartlarıyla da uyumlu ola-cağının altı çizilmelidir. CPT'ye göre, idari gözetim altındaki yabancılar internet üzerinden sesli iletişim hakkına, skype gibi görüntülü gö-rüşme içeren uygulamalara erişim hakkına ve internet erişimi olan bil-gisayarlara erişim hakkına sahip olmalıdır (CPT, 2015a: 133).

Hakkında idari gözetim kararı verilen bir yabancının GGM'de geçi-receği 1 günlük maliyet hesabı²⁷ da diğer hususların yanı sıra düzensiz göç yönetiminde ve GGM'lerde hizmetlerin sunulmasında dikkate alın-ması gereken bir başka boyuttur (TİHEK, 2022b: 71). Bu bağlamda idari gözetim süresinin aşamalı bir biçimde kısaltılması değerlendirilebilir. Ayrıca yabancılar yönelik idari iş ve işlemlerin Göç İdaresi Baş-kanlığı tarafından yürütülüp hizmetlerin sunumunun ve takibinin Kı-zılay gibi kurumlar aracılığıyla yürütülmesi değerlendirilmesi gereken bir başka çözüm önerisidir.

²⁷ Bir yabancının iyimser sayılabilecek bir senaryoda, GGM'lerde bir günlük barındırılma ücreti durumunda 23,14 USD; ortalama sayılabilecek bir senaryoda 10,32 USD ve kötümser sayılabilecek bir senaryoda 6,6 USD maliyet şeklinde belirtilmektedir. Bu veriler Göç İdaresi Başkanlığından alınmıştır.

VI. GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN DURUMU

Göç İdaresi Başkanlığına bağlı GGM'lerde çalışan personelin insan haklarının korunması GGM'lerde sunulan hizmetleri etkileyen başat faktörlerden biridir. Personelin insan haklarını korunması; tüm haklara saygı gösterme bilincinin gelişmesine, işini özveriyle yapmasına, hizmetin profesyonel ve daha etkin bir surette yürütülmesine ve sürdürülebilir kılınmasına katkı sunmaktadır (Yazar, 2022b: 331). Buna bağlı olarak, personelin huzurlu bir çalışma ortamına sahip olması ve sorunlarının minimize edilmeye çalışılması özgürlüğünden yoksun bırakılan yabancıların da haklarının korunmasına yardımcı olacaktır.

Genç ve dinamik bir kadro olan göç uzmanları yakın zamanda Göç Uzmanları Derneği ve İl Göç Uzmanları ve Yardımcıları Topluluğu gibi platformlar aracılığıyla bir araya gelmiştir. Bu platformlar GGM'lerde çalışan personelin sorunlarıyla²⁸ ilgili çözüm arayışı içindedir (İl Göç Uzmanları ve Yardımcıları Topluluğu, 2021). Nitekim CPT de; *"CPT, yasa dışı göçmen merkezlerinde çalışan personelin özellikle ağır bir göreve sahip olduğunu yinelemek ister. Sonuçta, bu kişiler dikkatle seçilmeli ve uygun eğitimi almalıdır."* değerlendirmesinde bulunarak GGM'lerde çalışan personelin ağır görevine, seçim ve eğitimine dikkat çekmiştir (CPT, 2009: 77).

Yeterli sayıda nitelikli personelin bulunması tutulanlarla olumlu ilişkiler kurulmasının temel unsurlarından biridir (CPT, 2001: 26). GGM'lerde çalışan personel sayısının (kadın sayısını içerecek şekilde) yetersizliği verim düşüklüğüne yol açacakken, yeterli personel sayısı GGM'lerde sunulan hizmetlerin kalitesinin artmasına yardımcı olacaktır.

²⁸ Örnek vermek gerekirse, İl Göç Uzmanları ve Yardımcıları Topluluğunun sabit tweeti şu şekildedir: *"Türkiye'nin göç politikalarının uygulayıcısı olan ve yabancılar ile bizzat muhatap olan il göç uzmanlığı mesleği A kadro bir meslek fakat ek gösterge, fazla mesai ücreti, yıpranma payı gibi konular hala çözümsüz. 7/24 aktif bir mesleğin bu sorunları ne zaman çözülecek?"*

TİHEK, UÖM izleme ziyaretlerinde GGM’lerde çalışan personelle görüşmeler gerçekleştirmekte ve raporlarında personelin yaşadığı sorunlara ve bunlara yönelik çözüm önerilerine değinmektedir. Bağımsız bir kurumun GGM ziyaret raporlarında hem Merkez personelinin sayıca yeterliliği, cinsiyet ve eğitim dağılımı, uzmanlığı gibi hususlarda bilgiler paylaşması hem de “Yönetim, Personelin Tutumu ve Şikâyet Prosedürleri” başlığıyla personel-tutulan ilişkisini irdelemesi önem arz etmektedir (TİHEK, t.y.). Personel sayı ve çeşitliliğinin bir GGM bünyesinde yetersiz olması UÖM kapsamında irdelenen insan hakları ve kötü muamele yasağı odaklı başlıkları olumsuz etkileyecek ve bu husus raporlara yansıyabilecektir.

İdari gözetim altındaki yabancıların açık havadan faydalanma süresinin personel yetersizliğine bağlı olarak olması gerekenden daha az süreyle verilmesi veya daha uzun uygulanamaması, yabancıların stres semptomlarının ölçülememesi örnekler arasındadır. Ayrıca psikolog, sosyolog, tercüman, doktor, il göç uzmanı, şoför, büro personeli ve veri hazırlama ve kontrol işletmeni gibi farklı uzmanlıklara sahip personelin varlığı uzmanlaşmayı ve kurumsallaşmayı beraberinde getirebilecekken, yokluğu GGM’lerde sunulan hizmetlerin kalitesinin azalmasına yol açacaktır. Yakın zamanda bazı GGM’lerde polis memuru ve jandarma personelinin “göç uzmanı” gibi hizmetler yürütmeye başlaması Bursa ve Ağrı GGM Takip GGM Ziyareti Raporu’nda dikkat çekmiştir (TİHEK, 2024b: 3; TİHEK, 2024a: 14-15). Geçici görevlendirilen personelin göç uzmanlarının tamamlamış olduğu eğitimleri almadıkları dikkate alındığında polis ve jandarma personeli yerine göç uzmanlarının istihdam edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

TİHEK’in bu şekilde GGM izleme raporlarında personelle ilgili sorunlara yer vermesinin Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde çalışan personelin haklarının korunmasına katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Uzun yıllardır özveriyle düzensiz göçle mücadele alanında çalışmanın

personelin özel ve aile hayatını²⁹ olumsuz yönde etkilediği ve aile ilişkilerini zayıflattığı belirtilmektedir (İl Göç Uzmanları ve Yardımcıları Topluluğu, 2021). Bu kapsamda, yoğun çalışmaya bağlı olarak personel izinlerinin kullanılıp kullanılmadığının takip edilmesi, personele devamlı surette psiko-sosyal destek sunulması, yoğunluğun fazla olduğu Ağrı, Van, Gaziantep gibi doğu ve güney illerinde ve sınır bölgelerinde görev yapmayı teşvik edici uygulamalar geliştirilmesi ve GGM’lerde belirli aralıklarla personel rotasyonu/sirkülasyonu sağlanması değerlendirilebilecek öneriler arasındadır.

Personelin, gerek adalet anlayışının sağlanması gerekse de yolsuzluğa yönlendirilmesinin önlenmesi açısından yeterli düzeyde maaş alması CPT tarafından önerilmektedir (CPT, 2001: 26). Bu durumun pratiğe yansımaları için; il ve GGM müdür, uzman ve diğer GGM çalışanlarının maddi imkânları ve özlük haklarının iyileştirilmesi ve maaş iyileştirmesinin yanı sıra GGM’de çalışan personelin yıpranma payı alması değerlendirilmelidir.

İnsani bir infaz veya idari gözetim sisteminin temel taşı, tutulanlarla doğru yaklaşımın ne olması gerektiğini bilen, iyi seçilmiş ve eğitilmiş personeldir (CPT, 2001: 26). Bu nedenle bir alıkonulma mekânında İl Göç ve GGM Müdürlerinin belirli aralıklarla GGM’de tutulanlarla görüşmeler yapması ve diyalogu artırması gerekmektedir. Dinamik güvenlik kapsamında; personel-tutulan arasında olumlu ilişkiler olması, hem kötü muamele riskini azaltacak hem hizmetlerin sunumunu kolaylaştıracak hem de kontrol ve güvenliği artıracaktır.

Personelin ayrımcı olmayan, hukuki, gerekli ve orantılı bir biçimde hareket etmesinin sağlanması (Yazar, 2022b: 293), farklı kültür ve me-

²⁹ İl Göç Uzmanları ve Yardımcıları Topluluğunun sabit tweetinin devamı şu şekildedir: “Birçok ilimizde meslektaşlarımız ailesinden, kendinden, sosyal hayatından ödün vererek çalışıyor. Risk oranı yüksek bir iş yapan arkadaşlarımızın fedakârlığını kimse sorgulamasın. Sahada olanları ve buraya gelen geri dönüşleri çok iyi görüyoruz ve hakkımızı savunuyoruz.”

deniyetlere karşı hassasiyet gösterebilmesi, kişiler arası iletişim konularında kendini geliştirmiş olması ve dil becerilerine sahip olabilmesi için uygun bir eğitim görmesi ve bu yönde teşvik edilmesi gerekmektedir (CPT, 2015b: 115). Ayrıca, GGM’lerde seyrek de olsa yangın, toplu isyan, rehin alma, kuduz, zehirlenme, intihar gibi vakalar yaşanabildiği dikkate alınarak, personelin kriz yönetimi konusunda eğitim alması önem arz etmektedir. Aynı zamanda iyi bir yöneticinin krizleri yöneten değil, krize sebebiyet veren sorunları önceden tespit edip çözümü için “ön alan” kişiler olduğu hatırdta tutulmalıdır. Son olarak, GGM’lerdeki tüm personelin İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Kılavuzu (İstanbul Protokolü) dâhil işkence ve kötü muameleyi belgelendirme ve raporlama eğitimi alması teşvik edilmelidir (TİHEK, 2021: 127).

VII. TAHDİT KODUNA DAYALI OLASI RİSKLER

GGM’lerde tutulan gruplardan biri de YTS şüphelileridir. Bu kişilere yönelik güvenlik gerekçesiyle konulan tahdit konu sürecinin ivedilikle tamamlanması, yabancı hakkında paylaşılan istihbarat bilgisinin menşei ülke nezdinde teyit edilmesi ve tahdit kodlarının somut bir takım delillere dayandırılmasına önem verilmesi insan haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir (TİHEK, 2022c: 74). Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumların bilgi ve belge alması ve verilerin teyit süreci gecikebilmektedir. Diğer taraftan AİHM kararı uyarınca; tutukluluğun ne zaman sona ereceğine ilişkin belirsizliğin neden olabileceği olası kaygının başvuranın (yetersiz) tutukluluk koşullarıyla birleşmesi durumunda tutukluluğun doğasında var olan kaçınılmaz acı düzeyini aşan ve 3’üncü maddede yasaklanan aşağılayıcı muamele eşiğine ulaşan bir sıkıntıya neden olabilmesi muhtemeldir³⁰.

³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 14.01.2025 Tarih ve B. No. 60811/15 ve 54512/17 Sayılı Kunshugarov v. Türkiye Kararı, para. 144.

Yabancıya yönelik şüphelerin geç de olsa gelen veriler sonrası giderildiği durumlarda, yabancı bir yıla kadar özgürlüğünden yoksun bırakılmış ve seyahat hakkı gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkıyla ilişkili birçok hak ve özgürlüğünü kullanamamış olabilecektir. Ayrıca belirsizliğe bağlı olarak öfke sorunları yaşaması ve ülkeye karşı ters üreten bir biçimde olumsuz duygular beslemesi olası riskler arasındadır. Kişiye yönelik şüphelerin gerçekte uyuştğu durumlarda da kişi sınır dışı edilmesi ve ceza alması gerekirken bir yıla kadar GGM’de tutulmuş olacaktır. İki durumda da istihbarata dayalı verilerin teyit sürecinin gecikmesi belirli riskleri beraberinde getirebilmektedir (Yazar, 2021: 434). Bu kapsamda yalnızca devlete değil aynı zamanda yabancıya da sorumluluk düşmektedir. İdari gözetim süresinin uzamaması için; sınır dışı etme işlemine tabi yabancının iş birliği yapması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermesi gerekmektedir (YUKK, m. 57).

SONUÇ

Bu çalışmada, düzensiz göç yönetiminde GGM’lerde sunulan hizmetlerin hukuki ve idari uygulama açısından mevcut durumu ile ideal düzlemde olması gereken hususların ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda, GGM’lerdeki günlük işleyişi etkileyen hukuki düzenlemeler ve faktörler ile mevcut zorluklar belirlenmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında, insan hakları merkezli daha iyi bir kamu yönetimi anlayışı benimsenmesi, etkin bir GGM yönetiminin sağlanması ve GGM’lerde sunulan hizmetlerin kalitesini artırmanın düzensiz göçle mücadelede önemli bir unsur olduğu değerlendirilmektedir. Bu amaçla kurumsal ve düzenleyici yapılar ile hukuki ve idari açıdan çözüm önerilerinin hayata geçirilmesine ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Hukuki düzenlemeler bağlamındaki öneriler şunlardır;

1. İdari Gözetim Altında Bulunan Yabancıların Disiplin Süreci Yönetmeliği'nin ihdas edilmesi,
2. Geri itme mağduru yabancıların uluslararası mahkemelerde takip edeceği hak ihlaline ilişkin davalar konusunda destek mekanizmaları oluşturulması,
3. GGM Yönetmeliği'nde adli yardım ve iltica prosedürlerine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi.

İdari uygulamalar bağlamındaki öneriler şunlardır;

1. Türkiye'nin düzensiz göç konusunda üstlendiği asimetrik yükün diğer aktörlerle külfet olarak paylaşılması için etkili bir kamu diplomasisi yürütülmesi,
2. Hizmetlerin insan onuru ve işkence ve kötü muamele yasağı ile ulusal ve uluslararası hukuka (mülteci hukuku ve insancıl hukuk dâhil) uygunluğunun sürekli gözden geçirilmesi,
3. İdari gözetim uygulamasına alternatif yöntemlere etkili olarak başvurulması ve özellikle hassas gruplar açısından tutulmanın son çare olarak değerlendirilmesi,
4. İdari gözetime alternatif tedbirlerin izlenmesi ve raporlanması için bir mekanizma oluşturulması,
5. GGM'lerde sunulan hizmetlerin izlenmesi ve denetiminden sorumlu ulusal ve uluslararası mekanizmaların tespit ve tavsiyelerinin hassasiyetle izlenmesi ve uygulanması,
6. Düzenli ziyaretler dışında eğitim, farkındalık artırıcı etkinlikler, raporlama gibi farklı çalışmalarla GGM'lerde sunulan hizmetlerin değerlendirilmesi ve mevcut hizmetlerin kalitesinin artırılmasının hedeflenmesi,

Dr. Ertuğrul YAZAR

7. GGM’lerde tutulan yabancıların dilek ve şikâyetlerini iletebileceği mekanizmaların güçlendirilmesi,

8. GGM’lerin fiziki yapısı, ulaşılabilirliği ve erişilebilirliği kapsamında mekân düzenlemesinde sivil bir bakışın esas alınması,

9. GGM’lerde yapılandırılmış psiko-sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi,

10. İdari gözetim süresinin aşamalı olarak azaltılmasının değerlendirilmesi,

11. Ceza infaz kurumlarında da uygulanan ve olumlu sonuçlar alınan ACEP gibi projelerdeki sayım, dilekçe, kantin sipariş, çevrim içi ödeme, kütüphane kitap talebi, e-mektup, e-doktor ve e-kütüphane gibi uygulamaların GGM’ler için de yapısına uygun olarak hayata geçirilmesi,

12. GGM’lerde sunulan sağlık hizmetlerinin tüm ilgili aktörlerin desteğiyle iyileştirilmesi,

13. GGM’lerde sunulan sosyal ve kültürel aktivitelerin yabancıların GGM’lerdeki tutulma süresi de dikkate alınarak sayısının ve niteliğinin artırılması,

14. Yabancıların aile ve yakınlarıyla özel görüşmeler yapabilmesi için GGM’lerde mahremiyeti temin edecek alanlar oluşturulması,

15. Adalet hizmetlerine erişim kapsamında nöbetçi göç personel sisteminin oluşturulması, nizamiye binasının genişletilerek fiziki donanımının artırılması, avukat ve ziyaretçi görüş oda sayısının arttırılması, avukat ve ziyaretçilerin dinlenme ve görüş sırasını beklemelelerine özgü uygun bekleme yerleri yapılması ve tutulan yabancıların akıllı olmayan telefonları kullanabildiği bir sistemin benimsenmesi,

16. Gönüllü geri dönüş sürecinde başvuranın kişisel durumunun titizlikle araştırılması, yabancıya yeterli bilgilendirme yapılması ve form imzalama prosedürlerinin titizlikle takip edilmesi,

17. Uzman personel sayı ve çeşitliliğin artırılması ve idari gözetim personeli uygulamasının başlatılması,

18. Sunulan hizmetlerin kalitesine doğrudan etkisi olan GGM personelinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, personele devamlı surette psiko-sosyal destek sunulması ve özellikle tutulan sirkülasyonunun yoğun olduğu sınır bölgelerinde görev yapan personele ilişkin teşvik edici uygulamaların hayata geçirilmesi,

19. Tahdit kodu konulan yabancıların süreçlerinin ivedilikle tamamlanmasına özen gösterilmesidir.

KAYNAKÇA

Yayınlar

- Adalet Bakanlığı, (2021). İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Dudley, Michael (2002). The Heart of the Nation's Existence: A Review of Reports on the Treatment of Children in Australian Detention Centres. Avusturya: ChilOut Yayını.
- Ekşi, Nuray (2014). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, Nuray (2017). Geri Gönderme Merkezlerinin Denetlenmesine İlişkin Kılavuz İlkeler. Ankara: Göç İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- International Detention Coalition ve Mülteci Hakları Merkezi, (2021). İdari Gözetime Alternatifler.
- İneli Ciğer, Meltem (2024). Göçmenlerin İdari Gözetim Yerlerini İzleme Rehberi. Ankara: Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve TİHEK Yayını.
- Uluslararası Göç Örgütü ve Göç İdaresi Başkanlığı (2021). Geri Gönderme Merkezlerindeki Kadın ve Çocuklar Asgari Koşullar Kılavuzu. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü ve Göç İdaresi Başkanlığı Yayını.

Dr. Ertuğrul YAZAR

Yazar, Ertuğrul (2021). İnsan Hakları Bağlamında Avrupa’da Yabancı Terörist Savaşçılar. Ankara: Adalet Yayınevi.

Yazar, Ertuğrul (2023). Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu Anısına Armağan. İnsan Hakları Çerçevesinde İdari Gözetime Alternatif Tedbirlerin İzlenmesi ve Raporlanması (s. 995-1033). Ankara: Yetkin Yayınevi.

Zabunoğlu, Hamdi Gökçe (2020). Kamu Hukuku Açısından Mülteciler: Modern Devletin Bir Anomalisi. Ankara: Yetkin Yayınevi.

Dergiler

Akbulut, Merve (2019). Geri Gönderme Merkezlerindeki Fiziki Koşullara Karşı Başvuru Yolları. *Public and Private International Law Bulletin*. 39(1), 1-32.

Aktaş, Mehmet (2019). Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” Başlıklı 5 inci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi*. 2(1), 61-78.

Doğan, Bayram (2023). İnsan Hakları Açısından Göç ve Mültecilik: Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında İnceleme. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5(2), 709-746.

İneli Ciğer, Meltem (2020). Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler. *Public and Private International Law Bulletin*. 40(2), 799-829.

Kuşçu, Döndü (2017). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 22(37), 241-284.

- Özdal, Barış ve Argalı, Medihanur (2022). Bir Modern Diplomasi Türü Olarak Göç Diplomasisi. *Journal of Diplomatic Research*. 4(2), 18-38.
- Şişman, Yener ve Balun, Bora (2020). Transit Göç ve Türkiye. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(2), 61-79.
- Yazar, Ertuğrul (2022a). Mültecilerin İnsan Haklarının Korunmasında Anayasa Mahkemesinin Rolü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 26(4) 313-350.
- Yazar, Ertuğrul (2022b). Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisinde Eğitimin Rolü: İnsan Hakları Hukuku Açısından Bir Değerlendirme. *Suç ve Ceza Dergisi*. 2(1), 291-336.
- Yılmaz Eren, Esra ve Demirkıran, Eyüp Kaan (2024). İdari Gözetim Altında Tutulanların Hak İhlâli İddiaları Karşısında Etkili Başvuru Hakkı: Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin İki Farklı Kararı. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12(1). 17-46.

Yargı Kararları

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 06.03.2001 Tarih ve B.No. 40907/98 Sayılı Dougoz v. Yunanistan Kararı.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 22.09.2009 Tarih ve B.No. 30471/08 Sayılı Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye Kararı.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 13.03.2010 Tarih ve B.No. 32940/08, 41626/08, 43616/08 Sayılı Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye Kararı.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 13.04.2010 Tarih ve B.No. 46605/07 Sayılı Charahili v. Türkiye Kararı.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 21.01.2011 Tarih ve B.No. 30696/09 Sayılı M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan Kararı.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 15.2.2011 Tarih ve B.No. 46134/08 Sayılı Moghaddas v. Türkiye Kararı.

Dr. Ertuğrul YAZAR

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 21.06.2022 Tarih ve B.No. 1557/19 Sayılı Akkad v. Türkiye Kararı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 14.01.2025 Tarih ve B.No. 60811/15 ve 54512/17 Sayılı Kunshugarov v. Türkiye Kararı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 24.05.2018 Tarih ve B.No. 2016/5604 Sayılı Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad Başvurusu Kararı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 02.06.2020 Tarih ve B.No. 2016/14347 Sayılı Y.K. Kararı.

Anayasa Mahkemesi, 02.05.2023 Tarih ve B. No. 2019/24388 Sayılı Abdülkerim Hammud Başvurusu Kararı.

Mevzuat

Avrupa Konseyi, AİHS, Roma 1950, 4 Kasım 1950.

BM Genel Kurulu, (1966). MSHUS.

BM Genel Kurulu, (1988). Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin BM Prensipleri.

BM Genel Kurulu, (1990). Havana Kuralları.

BM Genel Kurulu, (1999). İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Kılavuzu (İstanbul Protokolü).

BM Genel Kurulu, (2002). OPCAT.

BMMYK Yürütme Komitesi, (1986). Mültecilerin ve Sığınmacıların Alıkonulmasına Dair 44 Nolu Karar.

Cumhurbaşkanlığı Kararı, (2024). Sözleşmeli Personel Çalıştırılmasına İlişkin Esaslar, Ek: RG-4/10/2024-32682-CK-9002/1 Md.

İdari Gözetime Alternatif Yükümlülöklere İlişkin Yönetmelik, (31953, 14 Eylül 2022).

Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (28980, 22 Nisan 2014).

TİHEK Kanunu. T.C. RG, 6 Nisan 2016, sayı 6701.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. T.C. Resmî Gazete (2709, 18 Ekim 1982).

YUKK, T.C. Resmî Gazete (6458, 4 Nisan 2013).

Raporlar

Amnesty International, (2021). Greece: Violence, Lies, and Pushbacks: Refugees and Migrants Still Denied Safety and Asylum at Europe's Borders Report.

BMMYK, (2021). Küresel Eğilimler Raporu.

CPT, (1992). Hapis: 2. Genel Rapor'dan alıntı [CPT/Inf (92) 3].

CPT, (2001). 11. Genel Rapor'dan alıntı [CPT/Inf (2001) 16].

CPT, (2006). Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by CPT from 7 to 14 December 2005.

CPT, (2008). Malta: 2008 Ziyareti Raporu.

CPT, (2009). Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılmış Yasa Dışı Göçmenler İçin Koruma Önlemleri 19. Genel Rapor'dan Alıntı.

CPT, (2011). Norveç: 2011 Ziyareti Raporu.

CPT, (2012). Birleşik Krallık: 2012 Ziyareti Raporu.

CPT, (2014a). Danimarka: 2014 Ziyareti Raporu.

CPT, (2014b). Güney Kıbrıs Rum Kesimi: 2013 Ziyareti Raporu.

CPT, (2015a). Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti: 2014 Ziyareti Raporu.

CPT, (2015b). Lüksemburg: 2015 Ziyareti Raporu.

CPT, (2020). Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by CPT from 10 to 23 May 2017.

Dr. Ertuğrul YAZAR

ECRI, (2011). Fourth report on Turkey: fourth monitoring cycle.

İzmir Barosu, (2017). İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalete Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar Raporu.

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, (2012). Edirne, Kırklareli ve İstanbul İllerinde Bulunan Geri Gönderme Merkezleri Hakkında İnceleme Raporu.

TİHEK, (2018). İzmir Harmandalı GGM Ziyaret Raporu.

TİHEK, (2021). Ağrı GGM Ziyareti Raporu.

TİHEK, (2022a). İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu.

TİHEK, (2022b). Sığınmacılar ve Düzensiz Göçmenlere Yönelik Geri İtme Eylemlerinin İnsan Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi Raporu.

TİHEK, (2022c). Sınır Dışı Edilen Yabancılar ve Geri Gönderme Yasağı Raporu.

TİHEK, (2023a). Gaziantep GGM Takip Ziyareti Raporu.

TİHEK, (2023b). Iğdır GGM Ziyareti Raporu.

TİHEK, (2024a). Ağrı GGM Takip Ziyareti Raporu.

TİHEK, (2024b). Bursa GGM Ziyareti Raporu.

TİHK, (2014a). İstanbul Geri Gönderme Merkezi Raporu.

TİHK, (2014b). Lütfullah Tacik'in Ölümüne ve Van Geri Gönderme Merkezine İlişkin Raporu.

İnternet Kaynakları

AYM, (t.y.). Kötü Muamele Yasağına Dair Emsal Kararlar, Erişim Tarihi: Ocak 12, 2025, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/kotu-muamele-yasagina-dair-emsal-kararlar/kotu-muamele-yasagina-dair-emsal-kararlar-tum-liste>.

CTE, (2022). ICPA'dan Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne Mükemmeliyet Ödülü Verildi, Erişim Tarihi: Ekim 30, 2022, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/icpa-dan-ceza-ve-tevkifevleri-genel-mudurlugune-mukemmeliyet-odulu-verildi30102022095703>

CTE, (t.y.). Ceza İnfaz Kurumları Tipleri, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2024, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). Geri Gönderme Merkezlerini Hedef Alan Gerçek Dışı İddialar Hakkında Basın Açıklaması, Kasım 8, 2024, <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezlerini-hedef-alan-gercek-disi-iddialar-hakkinda-basin-aciklamasi>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (t.y.). Geri Gönderme Merkezleri İletişim, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025, <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri-iletisim>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (t.y.). Göç Projeleri, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025, <https://www.goc.gov.tr/goc-projeleri56>.

Göç İdaresi Başkanlığı, (t.y.). Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>.

İçişleri Bakanlığı, (2022a). Türkiye Sınır Dışı Sayılarında Avrupa'yı Geride Bıraktı, Eylül 3, 2022, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiye-sinir-disi-sayilarinda-avrupayi-geride-birakti>.

İçişleri Bakanlığı, (2022b). Türkiye'nin Geri Gönderme Merkezleri Kapasitesi 20 Bine Çıkacak, Nisan 17, 2022, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-geri-gonderme-merkezleri-kapasitesi-20-bine-cikacak>.

İl Göç Uzmanları ve Yardımcıları Topluluğu, (2021). Türkiye'nin göç politikalarının uygulayıcısı..., X, Haziran 11, 2021, <https://x.com/ilgocuzmanlari/status/1403222486079225858>.

Dr. Ertuğrul YAZAR

Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü, (t.y.). Yürürlükte Olan Hizmet Protokolleri, Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2024, <https://khgmfinansalanalizdb.saglik.gov.tr/TR-40443/yururlukte-olan-hizmet-protokolleri.html>.

TBBM, (2016). D.D'nin Şüpheli Ölümüne Dair Soru Önergesi.

TİHEK, (2024). Kurumumuz İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı ile İş Birliği Protokolü İmzaladı, Aralık 20, 2024, <https://www.tihek.gov.tr/kurumumuz-icisleri-bakanligi-goc-idaresi-baskanligi-ile-is-birligi-protokolu-imzaladi>.

TİHEK, (t.y.). Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Ayrimcilikla-Mucadele-ve-Esitlik>.

TİHEK, (t.y.). Kurul Kararları: Ziyaret Raporları, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/rapor/Ziyaret-Raporlari>.

Tüm Eczacı İşverenler Sendikası, (2021). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İle Protokol İmzalandı, Ocak 8, 2021, <https://www.teis.org.tr/post/g%C3%B6%C3%A7-i-daresi-genel-m%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-i-le-protokol-i-mzalandi>.

Uluslararası Göç Örgütü, (t.y.). Migration Detention and Alternatives to Detention, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025, <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/documents/migration-detention-and-alternatives-to-detention.pdf>.

Yılmaz Halim (2022). İstanbul göç idaresine bağlı Tuzla..., X, Ekim 7, 2022, Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2023, <https://twitter.com/YILMAZHalim/status/1578489826521022469?t=BFvo4NWtT-PThrT7UYZieg&s=08>.